

Benedek Sándor

LEGYEN-E ÉRTELMSÉGI A MŰSZAKI ÉS AZ AGRÁRSZAKEMBER?

Munkámból adódóan hosszú ideje foglalkoztat a kérdés: a főiskolai-egyetemi (a bolognai rendszerben a BA és MA szinteken) az agrár- és műszaki szakember-képzésben kapnak-e elégséges felkészítést a hallgatók arra, hogy ne csupán szakemberekként, de értelmiségiként is helytálljanak. Teljesül-e a felsőoktatási törvény elvárása: „2. § (1) E törvény célja továbbá ... f) a hallgatók felkészítése a nemzeti, az európai és az egyetemes értékek megismerésére, vállalására, az általános műveltség elmélyítésére, az autonóm gondolkodásra, a szociális és morális kérdések iránti nyitott gondolkodásra, a civil társadalommal való együttműködésre, a szakmai és értelmiségi hivatás iránti elkötelezettségre.” (2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról 2. §).

Aggódásom nem általában az értelmiségképzésről szól, ezt a széles területet az utóbbi években nem vizsgáltam. Azért aggódom, mert az utóbbi két évtized felsőoktatási reformfolyamatainak (lehet, hogy pontosabb lenne a „váltózási folyamatait” kifejezés!) következményeként az agrár- és műszaki szakembereknél szűkülőben, sőt eltűnőben van az a tudás, amely őket értelmiségiké is teszi (tenné).

Egyáltalán mit jelent értelmiséginek lenni? Hogyan lesz valaki értelmiségi?

Ebben a rövid tanulmányban nem kívánok elmélyedni abban a hosszú évtizedek óta tartó – lassan könyvtári részleget kitöltő – szakmai vitában, hogy ki az értelmiségi általában, illetve kik tekinthetők értelmiséginek a mai (és korábbi) magyar társadalomban. Csak utalok a kutatások és *szakmai viták* néhány mozzanatára.

– Ma a diplomával való rendelkezés szükséges, de nem elégséges feltétele az értelmiségi létnek.

– A magas szintű tudásból élés csak egyik ismerve az értelmiségnek (*a mai repülőgépek vezetőinek magas szintű műszaki felkészültsége nem vitatható, de ettől még nem automatikusan értelmiségiek*).

– Az értelmiségi tudás elengedhetetlen része a társadalomhoz való értés, a makro és mikro szintű társadalomra vonatkozó ismeretek megléte.

– A nyugati szociológia néhány iskolája – saját társadalmi empirikus tapasztalataira hivatkozva – lényegében csak a humán értelmiséget tekinti az értelmiséghez (intelligenciához) tartozónak, a mű-

szaki és agrárdiplomásokat nem. Az utóbbiak társadalmi szerepét leszűkíti a magas szakképzettségű szakember technikai funkciójára.

– A hazai felfogásokban is találkozunk hasonlóval. A tudásból élő humán értelmiség differenciáltságára utalva, csupán az úgynevezett „kritikai értelmiségi” réteget tekintik olyannak, amely társadalmi szerepében megfelel az értelmiségi kritériumoknak (egzisztenciális okok miatt nem szorul az apologetikára), és ebbe a kategóriába nem sorolják be a hatalomhoz és a politikához kötődőket. Még a médiában rendszeresen szereplő társadalmi-politikai szakértők médiafüggőségét is olyan egzisztenciális kötöttségnek tekintik, amely korlátozza az értelmiségi feladat autentikus teljesítését. (Sok érv szól ezen felosztás mellett és ellen, de nem itt és most szeretnék ezzel foglalkozni.)

– A leginkább elfogadott – általam is leginkább irányadónak tekintett – felfogást Konrad György és Szelényi Iván fejtik ki *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* (Gondolat, Bp. 1989:43-56) című könyvükben. Megállapítják, hogy az értelmiségi státusba kerüléshez nem elégséges az a szaktudás, amely a tevékenység „technikai” megoldásához szükséges. Az értelmiségi szerep nemcsak a „techné”-tudását (technikai tudást) igényli, hanem a „télosz”-t is, az olyan értékek mobilizálható ismeretét is, amelyek alkalmasak arra, hogy a társadalom tagjainak magatartását orientálják és szabályozzák; „...a télosz eleme még akkor is jelen van az értelmiségi szerepekhez tartozó tevékenységekben, ha az értelmiségi tudás értékes elemének a technét tekintik”. Az értelmiségi tudás olyan értékek ismeretét, birtoklását tételezi, amely értékeket a társadalom alkalmasnak vél arra, hogy általuk tagjainak magatartását orientálja és szabályozza, azaz olyan tudásformákét, amelyeknek „relevanciája van a társadalom spontán teleológiáját reguláló fogalmakra vonatkozóan”.

Az értelmiségi lét társadalmi szerep, amely betöltésének vannak előfeltételei és vannak jelen idejű kritériumai. Az előfeltételek közé tartozik az olyan kulturális felkészültség (műveltség, társadalmi ismeretek, készségek, jártasságok, azaz kompetenciák) megléte, amely alkalmassá teszi az egyént társadalmi léptékű érdekek és célok felismerésére, „társadalomban való gondolkodásra”, kulturális érté-

kek létrehozására, alkalmazására és közvetítésére; a társadalmi közösségek kulturális szolgálatára.

A feltételek megléte szükséges, de nem elégséges; fontos kritérium, hogy ilyen „szolgálatot” a valóságban el is lásson az ember. Nem feltétlenül állandó jelleggel, foglalkozásszerűen, formális szervezetségben (foglalkozásként) kell ennek a hivatásnak működnie. Működhet ez a szerep időleges jelleggel, informális keretek között (ha az egyének és társadalmi körülményeik úgy igénylik, vagy legalábbis lehetővé teszik). Működhet, de csak akkor működik, ha az adott embernek meg vannak hozzá a kulturális kompetenciái, a szükséges műveltsége.

Úgy tűnik, hogy *napjainkra megjelent az agrár- és műszaki szakembereknek egy fiatal rétege*, amelytől a társadalmi környezete – történelmi okok miatt – elvárna egyfajta értelmiségi szereplést is, de ez alig-alig teljesülhet. *E réteg fiatalabb generációi felkészítetlenek erre a szerepre*, bár ma is szükség lenne rájuk, mint értelmiségiekre.

2001-ben részletesebben megvizsgáltam a Szent István Egyetemen oktatott alapszakok közül 24-nek a tantárgyi és órastruktúráját. (Lásd 1. számú táblázat.) Az egyetemi-főiskolai szakok képesítési követelményeit, illetve tanterveit tanulmányozva – összességében – arra a következtetésre kellett jutnom, hogy *az agrár-, a műszaki és az állatorvosi képzésben csak a szakemberképzésen van kellő hangsúly; és szakonként változó, de összességében kevés és kevésbé tudatos a „télisz”-ra való felkészítés. És a helyzet azóta csak romlott, ma ez a képzési terület elenyésző.*

A bolognai képzés hazai gyakorlatának melléktermékeként, „eredményeként”, ha egy szakon volt is órakeretük az értelmiségképző tárgyaknak, akkor az most felére zsugorodott, ha egyáltalán maradt. Példaként említem, hogy – az órarendek tanúsága szerint – a gépészmérnöki, a mezőgazdasági mérnöki, kertészmérnöki, természetvédelmi mérnöki BSc szakokon ma egyáltalán nincs a klasszikus értelmiségképző tárgyakból egy sem. És a rájuk épülő MA képzéseken ugyanez a helyzet.

Pedig az az idő még messze van (ha egyáltalán eljön), hogy az „értelmiségi tudás, a kompetencia eloszlása”, a hagyományosan értelmiségi foglalkozásúak (bölcsesek, jogászok, közgazdászok stb.) területenkénti eloszlása, jelenléte kielégítse a helyi társadalmak értelmiség iránti szükségletét, igényét. A felsőoktatási törvény – úgy gondolom – éppen erre való tekintettel fogalmazza meg a diplomások iránti elvárást a „*szakmai és értelmiségi hivatás iránti elkötelezettségre*”.

Történelmi fejlődésünk máig ható következményei miatt a hagyományos értelmiségiek területi

eloszlása olyan egyenetlen (még ha van is előrelépés ilyen irányban), hogy a népességet tömörítő települések egy nagyon jelentős része csak nagyon szűkös en ellátott értelmiségi tudásban. Ilyen terület a „*vidék vidéke*”. Vidéknek tekinthetjük a fővároson és a hazai viszonylatban nagyvárosnak tekinthető (50 ezer lakos feletti) megyei székhelyeken kívüli településeket. De a vidéken belül is célszerű megkülönböztetni a falvak, a kis- és apró települések lakosságát a közepes és kisvárosok lakosságától, akiknek életfeltételei, szolgáltatásokkal való ellátottságuk, foglalkozási és kulturális struktúrájuk lényegesen különbözik a városiakétól, azokénál fejletlenebb, alacsonyabb szintű; ha a fejlődési irányt tekintjük, akkor elmaradottabb. Ezért szívesen használom elnevezésükre a „*vidék vidéke*” terminust.

*Mi indokolja, hogy az agrár- és műszaki szakemberek ne csak „szakemberek” legyenek, de értelmiségi funkciót is ellássanak a „vidék vidékén”? Értelmiségi tudás nélkül nincs társadalmi fejlődés még a kistelepülések szintjén sem, és nincs fejlett civil társadalom sem. De belátható időn belül itt továbbra is nagyon szűk marad a hivatásszerűen értelmiségi foglalkozást űzők aránya (a helyi pedagógusokon kívül), akik minden tekintetben, minden társadalmi viszonyukban kielégítik a szociológiai elméletek által igényelt kritériumokat (azaz konzisztensek a kritikai értelmiség modelljével). A főfoglalkozású értelmiségiek létszámnövekedésének (szociológusok, közgazdászok, jogászok, településfejlesztők stb.) természetes gazdasági korlátokat szab a lakosság relatíve alacsony száma (akiknek az adójából kellene az értelmiségiek munkabéretét kigazdálkodniuk). De a probléma jelenleg is áthidalható, *megoldható (lenne) a helyi diplomások értelmiségi szerepvállalásával*. De csak akkor, ha rendelkeznek az ehhez szükséges kompetenciákkal!*

És itt kezdődnek a problémák, merthogy a negyven év alatti agrár- és műszaki „értelmiségiek” nem kaptak és ma sem kapnak ilyen irányú felkészítést egyetemi éveik alatt. /Igaz, az idősebbek, pedig meglehetősen torzra kaptak a szocializmus éveit alatt, de legalább volt mit korrigálni a később megszerzett élettapasztalataikkal/. A rendszerváltás első éveiben – a korábbi monopolhelyzetű marxista ideológia elleni érthető ellenszenv – az ideológia iránti igények ingája az ellenkező végletbe hajtott át: a természettudományos, műszaki és agrárjellegű szakok esetében „ideológia mentes” képzés mellett tették le a voksukat az egyetemek (egyetemi és kari tanácsaik). Sok volt itt a hozzá nem értés és a diffúz félelem. Részben hitelvesztés, részben egzisztenciá-

lis okok miatt a volt marxista tanszék tagjai közül kevesen merték felhívni figyelmet arra, hogy az ideológiát ne azonosítsák annak egyetlen fajtájával, a marxizmussal, vagy éppen a pártideológiákkal. Hogy *értékmentesség, ideológiamentesség a társadalomtudományokban és a közéletben „fából vaskarika”*, hogy a fürdővízzel együtt ne öntsük ki a gyereket is. Hogy az *értelmiség szuverenitásának feltétele nem az ideológiák és az ideológiai ütközések előli kitérés, hanem az ideológiák közötti eligazodás képessége*. A politikai, ideológiai manipulációknak való ellenállás képességét csak az ideológiák ismeretével lehet megszerezni, egyébként az ember könnyen (könnyebben) az érzelmi politizálás csapdájába esik. Ha lett volna is ilyen hang, a politikai ellenszenv miatt a kollégák nem kértek volna a kioktatásból. Az „élelmes tanszék” rátették a kezüket a felszabaduló képzési keretekre, óraszámokra. Ami maradt, azt egy félévnyi filozófiatörténeti előadásorozat, vagy szociológiai kurzus jelentette, jelenti. Jellemző a korabeli szakmai hangulatra, hogy az önálló problémaelemzést igénylő tematikus jellegű (diszciplináris) filozófia oktatását alig vállalta fel a szakma, helyette a semlegességre nagyobb lehetőséget kínáló filozófiatörténet foglalt el szinte minden óraszámot. (A külföldi szakértők nem is értették, indokolatlanok tartották a történetiség ekkora túlsúlyát).

Az 1990-es évek közepétől tovább szűkítették a filozófia és a társadalomtudományi képzés lehetőségeit a gazdasági megszorítások. *(A felsőfokú hallgatói létszám két-, három-, mára pedig közel négyszeresére duzzasztása mellett radikálisan csökkentek az egy hallgatóra jutó fajlagos költségvetési támogatások)*. A takarékosági kényszerek radikális óraszámcsökkentéshez vezettek minden területen, a szakmai tárgyaknál is, de arányait tekintve ismét csak a szakmai képzéshez „felesleges luxusnak” tartott „értelmiségképző tárgyak” jöttek ki rosszabbul. Fakultatívá váltak a tantárgyak, szinte teljesen eltűntek a kiscsoportok, a szeminarizálás. Ebből adódóan meredeken csökkent ezen tantárgyak oktatásának hatékonysága. A képzési tanterveket jóváhagyó testületekben a gazdasági kényszerekre való – egyébként nem megalapozatlan – hivatkozás minden társadalmi érdekre való szakmai hivatkozást elnyomott.

A kormányzati és a politikai elit a mennyiségi szemlélet bővületében élt. Nem akarta látni (pedig a minden oktató tudta, érzékelte) a képzés és a végzetek felkészültségének meredek minőségi csökkenését. „Félő, hogy a gazdasági elvonások és a hallgatói létszám növelésének egyidejű gazdasági kényszere színvonalcsökkenéshez fog vezetni” – hangoztak

el az óvatoskodó ellenvetések akkor, amikor már régen benne voltunk a folyamatban és tényként volt érzékelhető a színvonalcsökkenés. (Nemcsak „félő” volt”.) És még csak fóruma sem volt annak a vitának, hogy jó-e az országnak, ha kétszer annyi diplomása van, de kevesebb tudásfedezettel, csökkent értékű diplomával, miközben hiány alakul ki a modern technikákhoz, technológiákhoz értő szakmunkások munkaerőpiacán. (És nem lenne szabad eltekinteni attól sem, hogy politikailag könnyebben manipulálható a társadalmi ismeretekből felkészültebb tömeg, amiből következően nagyobb teret kaphat az érzelmi politizálás.)

Mint fentebb már említettem, tovább rontotta a helyzetet a „bolognai” képzési rendszerre való áttérés. /De ezért kár lenne a bolognai elvet (a lineáris egymásra épülés elvét) elmarasztalni, sokkal inkább annak erőltetett, türelmetlen, a minőségre alig figyelmet fordító végrehajtását/. Elmaradt a BA (főiskolai) és az MA (egyetemi) egymásra épülő ciklusok igényes pedagógiai szemléletű egyeztetése. (Lehet, hogy a jegyzőkönyvekben hivatkoznak az egyeztetésekre, de az esetek túlnyomó többségében ezek érdemben nem történtek meg, külön ágon futottak a tervezések.) A végeredmény sokkal inkább tükrözi a különböző szakterületek (intézetek, tanszék) érdekérvényesítő képességét, mint a magyar társadalom valós perspektivikus képzési igényét. A BA szakokból – a gyakorlatorientáltságra hivatkozva maradtak ki az értelmiségképző tárgyak, az MA szakok pedig már csak a szakmai képzésre koncentrálnak. Így a két szék közül a földre huppan az értelmiségképzés „téllosza” az agrár- és műszaki profilú egyetemi-főiskolai képzésekben.

Ez egy folyamat „eredménye”. Az irányadó jogszabályokban (képesítési követelményekben) az 1990-es évek végén, a „kreditörvény” bevezetésekor még markánsan megfogalmazódott az értelmiségképzés feladata is. Az 1998-as „kreditkormányhatározat” lehetővé tette és el is várta minden alapszaktól, hogy éljen az „általánosan képző tantárgyak” (esetenként „általánosan értelmiségképző tárgyaknak” nevezve őket) meghirdetésével és tantervbe való beépítésével. Definiálta is ezen ismeretek körét: *„Általános értelmiségképző tárgyak: a felsőoktatási intézményekben egy adott szakon a végzettség és szakképzettség megszerzéséhez nem szükségesképpen hozzátartozó műveltségi, a nyelvi kultúra, illetve a testkultúra területén meghirdetett tantárgyak, amelyek olyan ismeretek megszerzésére adnak lehetőséget, amelyek egy adott korszak korszzerű ismeretanyagához annak ellenére hozzátartoznak, hogy a*

szakképzettség szempontjából legfeljebb közvetetten hasznosíthatók.”

A későbbi évek dokumentumaiban és gyakorlatában már nagyon felhígult ez az igény. A „társadalomtudományi blokkokba” sokszor csempészték be szaktárgyakat (lobby-érdekek), és elsikkadt az igény a „szakképzettség megszerzéséhez nem szükségképpen hozzátartozó műveltségi elemek iránt”.

Az okok között, amelyek ide vezetnek, erős a tantervkészítők (és elfogadók) azon szemlélete, amely a szakemberképzés – és csak a szakemberképzés! – szempontjait tartja fontosnak, lényegesnek. Ezt a szemléletet és beállítódást folyamatosan kondicionálják és felerősítik a szakmai tanszéki (és oktatói) érdekek, amelyek saját képzési területüknek minél magasabb óraszámot (és ezzel együtt nagyobb oktatói-kutatói létszámot) igényelnek. Az érdekek ezen a szintjén ez természetes, nem is tőlük kell elvárni (naivság és rövidlátás lenne tőlük elvárni), hogy önként ajánljanak fel óraszámokat és státusokat. (A moralizálással egyedül különben sem érhető el számottevő eredmény.) A szakvezetők (szakfelelősök) szintje az, ahol ezzel a problémával szembe kell (kellene) nézni, illetve az ezen felüli vezetői szintek (kari vezetés, egyetemi vezetés), egészen a MAB és az irányító minisztériumi (OM) szintig. Azt elvárni, hogy az osztályszintű érdek (értelmiségképzés a „vidék vidéke” számára) és a helyi partikuláris érdekek majd harmonizálnak és az előbbieket a spontán érvényre jutást lehetővé teszik, badarság lenne. A helyzet kezelésében a különböző szintű vezetésnek irányításnak más-más a felelőssége.

Mit és mennyit kapjanak a „télosz”-ból?

Egyetemi-főiskolai végzettség nélkül nem várható el az értelmiségi ismeret, ehhez az érettségi adta felkészültség kevés (néhány egyedi kivételtől eltekintve). Vajon egyetemünk, főiskolánk biztosítják-e hallgatóik számára – képzésük során – a társadalmi ismereteket, elégséges-e a társadalomtudományi képzés?

A válasz – természetesen – nem lehet egyszerűen igen vagy nem, egyetem típusonként, illetve szakonként kell a helyzetet elemezni és a végső választ differenciáltan kell megfogalmaznunk; e nélkül a sommás válasz (az „átlag”) meghamisítja a képet és a belőle a tennivalókra vonatkozó levonható konklúzió nem lenne megalapozott.

A szakok egy részének képzési célja eleve a széles értelemben vett társadalomismeretekben való felkészítést írja elő. Nyilvánvaló, hogy a szociológusok,

jogászok, közgazdászok, néprajzosok és egy sor más szakterületre kiképzettek esetében nem kérdőjelezhető meg, hogy képzésük értelmiségi képzés is.

Más a helyzet pl. a műszaki és agrárképzésekkel. Ha a képzési cél csak a magas szintű – lényegében reáltudományi – szakmai felkészültség biztosítása, akkor ez megoldhatónak tűnik „értelmiségi tudásra” való felkészítés nélkül. De még e szűk képzési cél eléréséhez sem ez az optimális megoldás, mert a *magas szintű általános műveltség növeli a szakképzés hatékonyságát*, és a szakmaváltás lehetőségeit.

Társadalmi fejlődésünk történelmi útja és módja mára még semmiképpen nem tette feleslegessé az agrár- és műszaki diplomások értelmiségi szerepvállalását. Ki vitatná, hogy *a helyi társadalmak településirányító tevékenységében* (a tervek kidolgozásában, a döntések elfogadásában, a lakossági kapcsolatokban) *szükséges a makro és mikro társadalmakhoz való hozzáértés, az értelmiségi tudáshoz tartozó társadalmi ismeretek megléte*. (Vajon a képviselők mindegyike, vagy elegendő aránya rendelkezik is ezzel? – tehetnénk fel az álnaiv kérdést. De ha ezek hiányosak, akkor a településirányító munka megsínyli azt).

A helyi társadalmak önfejlődése nélkül nincs polgárosodás, és a civil szervezetek kifejlődése nélkül nem lesz polgári Magyarország; a civil szerveződések pedig nem fejlődnek értelmiségi tudással (is) bíró emberek nélkül. *A kistelepülések életminősége nem lesz képes megfelelő irányba fejlődni anélkül, hogy az értelmiségi tudás e térségben, az ilyen településeken is érezhetően jelen lenne*. Márpedig a szociológiai irodalom által autentikusnak elismert értelmiség („a kritikai értelmiség”) önálló réteggként (csoportként) még sokáig nem lesz jelen meghatározó mértékben ezeken a kistelepüléseken. A jogász, a művész, a közgazdász, a szociológus, a humánszervező, a kultúranropológus stb. létfeltételeiben és kapcsolatrendszerében még hosszú ideig a városokhoz kötődik, még akkor is, ha lakhelyül néhányan kistelepülést választanak. Az utóbbi esetekben sem vesznek részt a helyi közügyekben – a ritka kivételektől eltekintve –, nem szervesülnek a helyi társadalommal, munkahelyük a városhoz köti őket, gyermekeiket a városi iskolákban tanítatják stb. (Persze bizonyos pozitív kölcsönhatás így is kialakul/hat/).

Nos, a „vidék vidékén” ma az *agrár és agrár-műszaki diplomások – és esetenként az állatorvosok – jelentik a nem-humán értelmiséget*. Itt ezen emberekre nem csupán mint szakemberekre tekint a lakosság, hanem mint értékteremtő, -közvetítő és mintaadó értelmiségiekre is. *A helyi társadalom és a helyi köz-*

élet fejlődése jórészt rajtuk múlik. Ennek ismeretében és figyelembevételével kell megvizsgálnunk, hogy agrár-műszaki képzésünk során hogyan felkészítsük fel a hallgatókat erre a „mellékes értelmiségi szerepre”.

Milyen „tantárgyi” felkészítést ítélnénk elfogadhatónak, illetve optimálisnak?

Nem gondolom, hogy egyértelműen számszerűsített válasz adható. De végiggondolhatjuk, hogy egy „vidéki értelmiség” számára milyen társadalomismeretek szükségesek, amikor közszereplést vállal (ami lehet politikai jellegű, de attól távol eső is).

Nagy vonalakban körülhatárolható az az ismeretkör, ami ahhoz kell, hogy tudatosan, következetesen, valamelyest szakszerűen – az adott társadalmi közeget, annak viszonyait, működési mechanizmusait ismerően – járhasson el az adott értelmiségi közszereplése során. Ha ezzel a minimális felhasználható ismerettel nem rendelkezik a közszereplő, attól még marad közszereplő, de kevésbé hatékonyan, esetenként – saját szándékai ellenére is – károsan tevékenykedik. Ha nem látja át a helyi társadalom folyamatait, illetve ha nem tudja azokat összekapcsolni a reális makroszintű társadalmi folyamatokkal, akkor könnyebben válhat a megtévesztés, a manipulálás áldozatává, könnyebben téved el az érdekek hálójában, gyakrabban állhat olyan megoldások támogatása mellé, amelyek nem (vagy kevésbé) alkalmasak az egyébként jó célok elérésére.

a) Minden embernek szüksége van egy belső iránytűre, hogy eligazodhassék abban a társadalmi világban, amelyben él. Mert egyébként csak tévelyeg, rövid távú érdekei és céljai hálójába bonyolódik bele, esetleg külső társadalmi (politikai) nyomások kritika nélküli továbbítójává válik. Ennek az „iránytűnek” az alapja egy valamelyest koherens világnézet lehet, amelynek kiépülésében pedig a *filozófia* segíthet.

b) Fontosak az emberi közösségek keletkezésére, működésére, viszonyrendszerére vonatkozó társadalomismeretek, a *szociológiai* ismeretek, amelyek egyúttal kutatómódszertanként, vizsgálati módszertanként is jól hasznosíthatók.

c) Nagyon is átpolitizált társadalmunkban az eligazodás igényli a *politológiai* ismereteket.

d) Még hosszú ideig állandó és döntő faktora lesz minden tervezésnek a gazdaság, amelynek a makroszintű áttekintéséhez, megértéséhez segíthetnek a *közgazdasági* ismeretek.

e) Korunk társadalmában a vallási kötődések, a valláshoz való viszony világnézeti-erkölcsi különbségekhez vezetnek, amelyeknek társadalmi integrációs, illetve megkülönböztető, nemcsak kulturális hatásai jelen vannak mind a makro-, mind a mikro társadalomban. Így fontos ismeretté lépnek elő a vallásokra vonatkozó ismeretek, a *vallásismeretek*.

f) Mind az ösztársadalom, mind a regionális és helyi társadalmak egyik legfontosabb szabályozórendszere az *erkölcs*. Az erkölcs társadalmi és személyiségbeli szerepének lebecsülése sok és jöveteletlen hibát okozott a szocializmus időszaka alatt. Egy pluralista ideológiájú és politikájú társadalomban az erkölcsi értékrendszer is legálisan pluralista. Az ebben való eligazodás, a társadalmi tolerancia kiszélesítése, meggyökeresedése igényli az erkölcs működésének, illetve a társadalmunkban jelenlévő erkölcsi értékrendszereknek az ismeretét.

Ha a fent nevesített ismeretfajtákhoz egy-egy fél éves (30 tanórás) kurzust rendelnénk, akkor minimálisan 180 tanóra iránti igényt lehet megfogalmazni. Az így megszerezhető ismeretek szükségesegek egy holisztikus társadalom- és közösség szemlélethez, a társadalmi „télosz” felismeréséhez és tudatos vállalásához. De úgy is fogalmazhatunk, hogy az értelmiségi életformához, a társadalmi kihívások, problémák értéséhez, komplex értelmezéséhez, függetlenül az adott végzettség szakmai irányától. Ha ezt az igényt összevetjük a mára kialakult helyzettel, akkor a „reáljellegű” szakok esetében nyilvánvaló az ezen a területen való elmaradás.

Egy-egy szak képzési struktúrájában nem feltétlenül szükséges a fentiek szerint nevesíteni azokat a tantárgyakat, amelyek az „értelmiségi tudást” közvetítik. A hangsúly azon legyen, hogy tartalmilag szerepeljenek az ilyen típusú ismeretek. Voltak és vannak ilyen próbálkozások, amikor a szükséges társadalomfilozófiai, szociológiai és politológiai ismereteket egy „társadalomismeret” tantárgyba törekednek integrálni. Vagy „Filozófia-, kultúra- és vallástörténet” címen törekednek komplex kultúratörténeti szempontokat érvényesíteni. Ezzel talán még óraszámokat is lehet megtakarítani (a párhuzamosságok elkerülésével), amit a kiscsoportos foglalkozásokra (szemináriumokra) lehetne fordítani. De ma még nincs áttörés, nehézséget jelent, hogy a hallgatók az „új elnevezésű” tanulmányaik kreditpontjait az újabb képzéseikben nem tudják elismertetni.

Korábban az egyetemi közéletben (kari tanácsban, egyetemi tanácsban, tantervfejlesztő bizottságokban) „harcosan” küzdöttem az értelmiségi képzésért; nagyon szerény eredménnyel, de inkább

eredménytelenül. Tudom, hogy Don Quijoték-ra mindig szükség van, de egy idő után ebbe is belefárad az ember. Várom az új Don Quijotékat. A felkérésre örömmel vállaltam ennek az esszének a megírását, de attól tartok, hogy ez újra csak egy Don Quijote-i fellépésnek bizonyul. (Bár csalódnék!)

1. számú táblázat

Tantárgyi óramegoszlások a SZIE szakjain – 2001. január 15.

Szak/szint – képzési idő (egyetem, főiskola – félévek száma)	Összes kontakt óra (tartalmazza az idegen nyelvet és a testnevelést is)	Ebből		Értelmiség-képző és az összes tanóra aránya (id. nyelv és testnev. nélkül)
		Szakmai tárgyak	Általános értelmiség-képző	
1.	2.	5.	6.	8.
Okl. élelmiszeripari mérnök (E – 10)*	4560	3781	144	3,7%
Okl. kertészmérnök (E – 10)*	4100	3720	90	2,3%
Okl. tájépítész mérnök (E – 10)*	4472	4048	192	4,5%
Okl. agrármérnök (E – 10)*	3765	3330	135	3,9%
Okl. gépészmérnök (E – 10)*	4200	3690	90	2,4%
Okl. mg. gépészmérnök (E – 10)*	4200	3690	90	2,4%
Alkalmazott zoológus (E – 10)*	4210	3640	60	1,5%
Állatorvos – doktor (E – 10)*	4500	3990	-	0,0%
Élelmiszertechnológus (F – 6)	3306	2714	88	3,1%
Kertészmérnök (F – 6)	2160	2085	75	3,4%
Mezőgazdasági mérnök (F – 6)	2655	2415	60	2,4%
Műszaki menedzser (F – 6)	2373	2165	130	5,6%
Agrármenedzser (F – 6)	2730	2100	105	4,8%
Tűzvédelmi mérnök (F – 6)	2327	2197	52	2,3%
Településmérnök (F – 6)	2340	2210	52	2,3%
Gépészmérnök (F – 6)	2715	2295	120	4,9%
Kommunikáció – techn. mérnök (F–6)	2640	2115	225	9,6%
Gazdasági agrármérnök (E – 10)**	3400	2680	420	13,5%
Gazdasági mérnök (F – 6)	2520	2160	180	7,7%
Munkavállalói tanácsadó (F – 6)**	2565	2085	240	10,3%
Tanító (F – 8)**	3200	2720	210	7,2%
Szociálpedagógus (F – 8)**	2415	1770	345	16,3%
Művelődésszervező (F – 8)**	1920	1350	300	18,1%
Könyvtáros (F – 8)**	1905	1335	300	18,3%

Megjegyzések:* Egyes hallgatóknál a C típusú tantárgyak választásakor emelkedhet az „értelmiség-képző tantárgyak” részaránya, de ez nem szükségszerű és tapasztalatok szerint nem számottevő.

** A szaktantárgyak között további „társadalomismereti” jellegű tantárgyak is szerepelnek, ezért a (8) részarány a feltüntetetté magasabb.

Forrás: Oktatási Almanach. Szent István Egyetem 2000. évi egyetemi és főiskolai szintű képzési programjai, I–II. SZIE Gödöllő, 2000., illetve a helyi tantervek.